

**XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING
ZARURIYATI**

Nurmamatov Oxunjon Abdinabi o'g'li

*O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi
magistranti*

Annotatsiya. *Ushbu maqolada xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishning iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyati, uning zamonaviy jamiyatdagi o'rni hamda barqaror iqtisodiy o'sishga qo'shayotgan hissasi tahlil etiladi. Xizmatlar sektori bandlikni ta'minlash, aholi turmush darajasini oshirish va yalpi ichki mahsulot tarkibida ulushini kengaytirish kabi asosiy funksiyalarni bajaradi. Maqolada shuningdek, xizmatlar sohasini modernizatsiya qilish, raqamlashtirish, inson kapitalini rivojlantirish va xizmatlar sifatini oshirish zarurati yoritilgan. Bu omillar mamlakat iqtisodiyotining diversifikatsiyasini ta'minlashda muhim omil sifatida ko'riladi.*

Kalit so'zlar: *xizmat ko'rsatish sohasi, iqtisodiy rivojlanish, bandlik, xizmatlar sifati, raqamlashtirish, inson kapitali, iqtisodiy diversifikatsiya, xizmatlar bozori.*

Bozor munosabatlari sharoitida xizmat ko'rsatish tarmoqlari ham iqtisodiyotning muhim bir sohasi sifatida rivojlanmoqda. Ushbu sohaning o'ziga xos xususiyatlari uning iqtisodiy va ijtimoiy tabiatidan kelib chiqadi va ular bilan bevosita bog'liq holda rivojlanadi.

Shuni ta'kidlash joizki, xizmat ko'rsatish tarmoqlari va xizmat turlari o'zimizga xos tarzda rivojlanib kelgan va rivojlanmoqda. Bu ko'p hollarda xizmatlarning milliyliги bilan bog'liqdir, chunki shunday xizmatlar borki, ular faqat o'zimizgagina xosdir, misol uchun, hashar orqali ko'rsatiladigan xizmatlar, homiylik xizmatining ayrim turlari, milliy to'y- hashamlarda qilinadigan xizmatlar va hokazo. Ammo shuni e'tirof etish kerakki, mamlakatimizda ushbu o'zimizga xos xizmat sohasi kam tadqiq qilingan va mos ravishda iqtisodiy adabiyotlarda mazkur masalaga bag'ishlangan materiallar kam yoritilgan.

Hamon xizmatning ta'rifi bo'yicha olimlarimiz bir to'xtamga kelishgan emas. Shu tufayli, fikrimizni xizmatning ta'rifini keltirishdan boshlaymiz. Fikrimizcha, xizmatga quyidagicha ta'rif berish mumkin.

Xizmat deyilganda insonning, mehnat jamoasining, hududning, davlat va jamiyatning ma'lum bir ehtiyojini qondirishga qaratilgan kishilarning naf keltiradigan ongli faoliyati tushuniladi.

Xizmat bir vaqtning o'zida ham iqtisodiy, ham ijtimoiy sohadir. Uning iqtisodiy sohaligi mazkur sohada mamlakat yalpi ichki mahsulotining bir qismi yaratilishi bilan izohlansa, ijtimoiy sohaligi xizmatlarning aksariyat qismi insonlar hayotini yaxshilash va yashashini qulaylashtirishga qaratilganligi bilan xarakterlanadi.

Xizmatlarning yana bir xususiyati, ularning tovar sifatida sotilishi va bozor munosabatlari sharoitida kelishilgan narxda baholanishidadir. Bu uning tabiati tovarga o'xshashligini belgilaydi, ammo mazkur sohaning ko'pqirraligi boshqa iqtisodiy tarmoqlardan va ularda ishlab chiqarilgan tovarlardan ham farq qilishini o'zida ifoda etadi.

Demak, xizmat sohasi o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, bular quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- xizmatlar moddiy ne'mat tariqasida ko'zga ko'rinmaydi;
- xizmat ko'rsatuvchi subektlarning aksariyati jismoniy shaxs sifatida namoyon bo'ladi;
- xizmat ko'rsatuvchilar yagona shaxs sifatida har biri o'ziga xosdir;
- xizmatlarni ishlab chiqaruvchilardan ajratib olish va ajratib sotish imkoniyati yo'q;
- xizmatlar oldi-sotdi jarayonida predmet sifatida namoyon bo'lmaydi;
- xizmat sifati o'zgarib turadi, ya'ni bir kishining xizmati bir davrda turli sifatga ega bo'lishi mumkin;
- xizmatni zahiraga olib qo'yib, saqlash imkoniyati yo'q;
- xizmatning o'zini egasidan ayri holda, bir joydan ikkinchi joyga ko'chirish imkoniyati yo'q;
- xizmatni faqat ko'rsatilayotgan xizmat jarayonida iste'mol qilish mumkin;
- xizmat natijasidan ayrim hollarda, keyinchalik ham foydalanish mumkin;
- xizmatning ishlab chiqarilishi va iste'mol qilinishi bir paytning o'zida sodir bo'ladi;
- xizmat ko'rsatuvchi va iste'mol qiluvchi subektlar xizmat jarayonida bevosita birga bo'lishi mumkin va hokazo.

Xizmatning ushbu xususiyatlari uning iqtisodiy tabiatini ham belgilaydi. Chunki, xizmat ko'rsatish ko'zga ko'rinmasada, ushlab bo'lmasada, uning mavjudligi jarayonlardangina iborat bo'lgan tovar sifatida namoyon bo'ladi. Shu tufayli xizmatga alohida tovar sifatida qarash yoki uning nazariy masalalarini tahlil qilishda ushbu xulosalarga tayanish taqozo etiladi.

Xizmat sohasining yana bir xarakterli tomoni shundaki, mazkur soha o'z taraqqiyoti bilan bir vaqtda boshqa sohalarni rivojlantiradi hamda inson kamoloti uchun tegishli sharoit va imkoniyatlar yaratadi.

Demak, xizmat sohasi mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega bo'lib, u nafaqat insonni, balki butun bir tizimni takomillashtirish va rivojlantirish imkoniyatini ham yaratadi. Hozirgi milliy hisoblar tizimi amal qilib turgan mamlakatlarda xizmatlar bir qancha guruhlariga bo'linadi. Bular quyidagilar:

- iste'mol sohasida ko'rsatiladigan xizmatlar;
- ijtimoiy sohada ko'rsatiladigan xizmatlar;
- ishlab chiqarish sohasida ko'rsatiladigan xizmatlar;
- taqsimot sohasida ko'rsatiladigan xizmatlar.

Ushbu xizmat ko'rsatish guruhlarining har biri o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ularga qisqacha to'xtalib o'tamiz. Iste'mol sohasida ko'rsatiladigan xizmatlarga restoranlar, turli ovqatlanish shaxobchalari va mehmonxonalarda ko'rsatiladigan xizmatlar, transport xizmatlari hamda inson shaxsiy holatini yaxshilashga ta'sir qiladigan uqalash, sartaroshlik, pardozi-andoz kabi xizmatlar kiradi.

Ijtimoiy sohada ko'rsatiladigan xizmatlar bevosita inson kamoloti, uning shakllanishi va rivojlanishi bilan bog'liq xizmatlardir. Bular jumlasiga ta'limning barcha turlari hamda tibbiy xizmatlar kabi inson kamoloti bilan bog'liq xizmat turlarini kiritish mumkin.

Xizmatlar tizimida ishlab chiqarish sohasida ko'rsatiladigan xizmatlar yetakchi xizmat turlaridandir. Bular jumlasiga moliya-kredit sohasida ko'rsatiladigan xizmatlar, sug'urta xizmatlari, murakkab texnika va texnologik jarayonlarda qo'llaniladigan asbob-uskunalarni ta'mirlash, uy-joy kommunal xizmatlari, shuningdek, konsalting, huquqiy (yuridik) xizmat singari turli maslahat berish xizmatlarini kiritish mumkin.

Eng yirik xizmatlardan biri taqsimot sohasida ko'rsatiladigan xizmatlar bo'lib, ularga savdo, transport, vositachilik, brokerlik kabi xizmatlarni kiritish mumkin. Mazkur xizmatlar bir qancha xizmatlarni o'zida qamrab olishi, mujassamlashtirishi bilan birgalikda ijtimoiy, ishlab chiqarish va iste'mol sohalari o'rtasida ko'prik vazifasini ham o'taydi.

Xizmatlar ko'plab sohalarni qamrab olganligi tufayli uni ijtimoiy-iqtisodiy hayotdan ayri (alohida) tasavvur etib bo'lmaydi. Bunday xizmat sohasini iqtisodiyotning alohida tarmog'i sifatida keskin rivojlanish "huquqiga" ega, deyish mumkin.

Yuqorida qayd etilgan xizmatlarning jamiyat taraqqiyoti bilan bog'liq barcha soha va tarmoqlarni qamrab olishi quyidagilarda namoyon bo'ladi.

Birinchidan, xizmat ko'rsatish sohasi, insonni iqtisodiy va biologik subekt sifatida takomillashtiradi. Chunki, inson ishlab chiqarish jarayonida o'zining bevosita jonli

mehnati bilan ishtirok etadi va mehnatining sifati hamda samaradorligi uning malakasiga bog'liqdir. Insonning malakasi esa ta'lim xizmatlarining sifatiga bog'liq bo'lib, bu unga iqtisodiy subekt sifatida qarashni taqozo etadi. Insonga biologik subekt sifatida qaralishi uning iqtisodiy subekt ekanligi bilan bevosita bog'liqdir, chunki sog'lom odamgina samarali mehnat qilishi, jamiyatga ko'proq naf keltirishi mumkin.

Shu tufayli xizmat jarayonida insonlar uchun sog'lom turmush tarzini yaratishga alohida e'tibor qaratiladi.

Ikkinchidan, turli xizmatlar natijasida ishlab chiqarish va iqtisodiyotning boshqa real sektorlari rivojlanishi uchun tegishli sharoitlar yaratib beriladi, ko'p hollarda u ishlab chiqarish sohasining infratuzilmasi sifatida namoyon bo'ladi, chunki shunday xizmatlar borki, ularsiz ishlab chiqarishni rivojlantirib bo'lmaydi. Shu tufayli xizmat bevosita ishlab chiqarish sohasida ham keng qo'llaniladi, misol uchun dastgohlarni ta'mirlash, ularga ehtiyot qismlarni yetkazib berish xizmati, tovar va boshqa moddiy boyliklarni tashish uchun transport xizmati kabilar.

Uchinchidan, xizmat ko'rsatish sohasi aholi bandligini oshirish bilan birga ularning moddiy farovonligini yuksaltirish imkoniyatini ham tug'diradi. Xizmat ko'rsatish sohasida yangi ish o'rinlarini ochish ancha arzon va bu uning xususiy sektorda tez rivojlanish imkonini yaratadi. Ish o'rinlarining ochilishi, kishilarni ish bilan band qilish ularning daromadlari tarkibida tadbirkorlikdan olinadigan daromadlarni ko'paytirish oilalar farovonligini oshirish imkoniyatini beradi.

To'rtinchidan, xizmat ko'rsatish sohasi mamlakat yalpi ichki mahsulotini yaratishda, uning iste'mol bozorini to'ldirishda katta hissa qo'shadi. Xizmat ko'rsatishni rivojlantirish mamlakat xizmat bozorini xizmatlar bilan to'ldiradi va jamiyatning xizmatlarga bo'lgan ehtiyojini qondirish imkoniyatini yaratadi, mamlakat yalpi ichki mahsuloti ko'payishini ta'minlaydi. Shu tufayli mamlakat yalpi ichki mahsulotida xizmat ko'rsatish sohasida yaratiladigan YAIMning ulushi 2030 yilga borib qariyb 60 foizdan ko'proqqa oshirilishi ko'zda tutilganligi bejiz emas.

Beshinchidan, xizmat ko'rsatish sohasi davlat byudjetini soliq bilan to'ldirib borishda ishtirok etadi. Har bir xizmat ko'rsatuvchi subekt yuridikshaxs yoki yakka tadbirkor sifatida davlat yoki mahalliy byudjetga soliq to'laydi, shu bilan birga ularning bir qismi yollangan xodimlar sifatida oylik maosh bilan ta'minlangan bo'ladilar, natijada ular daromad solig'i bilan davlat byudjetining shakllanishiga o'z hissalarini qo'shadilar.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch.* – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Qodirov Q., Axmedov A. *Iqtisodiy geografiya.* – Toshkent: «O'zbekiston» nashriyoti, 2020.
3. Jo'rayev O. *Xizmatlar sohasi iqtisodiyoti.* – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori. “Xizmatlar sohasini rivojlantirish strategiyasi to'g'risida” PQ–60-sonli qaror, 2022-yil 11-aprel.
5. Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari. – <https://stat.uz>